

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ “СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ЦЕНТЪР ЗА СЛАВЯНО-ВИЗАНТИЙСКИ ПРОУЧВАНИЯ “ИВАН ДУЙЧЕВ”

том 99 (18)

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

CENTRE DE RECHERCHES SLAVO-BYZANTINES “IVAN DUJČEV”

Tome 99 (18)

ПРЕДВАРИТЕЛНИ НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ
НЯКОИ РЕСТАВРАЦИОННИ ДОКУМЕНТИ
ОТ АРХИВА НА АТАНАС ШАРЕНКОВ¹

КАЛИНА МИНЧЕВА

Архивът на Атанас Шаренков постъпва в сбирката на ЦСВП „Проф. Иван Дуйчев“ през 2007 г. като дарение на неговата съпруга Венера Константинова. През 2015 г. научен екип с ръководител проф. дфн Вася Велинова започна работа по проект за дигитализация на снимковия материал от архивите на Асен Василиев и Атанас Шаренков. Според предварителния оглед на архива на А. Шаренков се оказва, че в него се съдържат негативи, ленти и снимки, и напълно естествено в по-голямата си част те са свързани с работата на Атанас Шаренков като реставратор. При по-подробното проучване на фотоархивната част се установи, че част от снимковия материал е в неделима връзка от документалния и се отнася основно за реставрацията на различни културно-исторически обекти.

В настоящия материал ще бъде представени някои документи от архива на А. Шаренков, които са свързани с неговата работа като реставратор и изследовател на технологията и техниката на живописиста. Представените тук документи са коректно отбелязан в подготвяния опис на архива и са дигитализирани.

В архива на А. Шаренков се съхранява работен вариант на втория том на неговата книга „Старинни трактати по технология и техника на живописиста“ (Първи том виж в: Шаренков 1988; Шаренков 1994). Ръкописът съдържа преведени откъси следните съчинения – „Трактат за живописиста“ от Леонардо да Винчи (XV-XVI в.), „Манускрипт Марчиана. Различни тайни“ от XVI в., „Книга за илюминирането. Как може да се приготвят всякакви бои, да се смесват и полагат“ от Валентин Болц (1549 г.), „Животоописания на най-знаменитите

¹ Настоящият материал е част от работата по проект на ЦСВП „Проф. Иван Дуйчев“, финансиран от фонд „Научни изследвания“ към МОМН. Проектът е на тема „Съвременни методи за проучване, систематизиране и презентирание на културноисторическо наследство на Балканите. /На базата на архивите на проф. Асен Василиев и проф. Атанас Шаренков в Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ към СУ/“, № K02/2014 г.

живописци, скулптори и архитекти“ от Джорджо Вазари (1550, 1568 г.), „Коментари за живописца“ от Филип де Гевара (1550-1557), „Истински правила за живописца“ от Джовани Батиста Арменино (1587 г.), „Типик за църковната и стенна живопис“ от епископ Нектарий Велешки (1599 г.), „Латински манускрипт. Рецепти за всички видове бои“ от средата на XVI в., „Живопис, скулптура, боядисване и всичко, което има отношение към другите изкуства, описани на латински, италиански и немски езици. По Питер Паул Рубенс, Ван-Дайк, Зомиерс, Гринбери, Янсонс и др.“ от Теодор Тюрке де Майерн (1620 г.), „Сборник есета върху чудесата на рисуването“ от Пиер Лебрюн (1635 г.), „Методът, който трябва да се следва в живописца“ от Джовани Батиста Волпато (края на XVII – началото на XVIII в.), „Напътствия и наблюдения“ от Андреа Позо, „Ерминия или ръководство на живописното изкуство“ от Дионисий от Фурна (1701-1733), „Инструкции и наблюдения“ от Антонио Паломино (1715-1704). В края на материала има „Речник на технологическите и техническите термини“ с различни ръкописни бележки, който е идентичен с речника от първия том и събрана библиография. Преводите са още в начален етап на подготовка и към всички от тях има редица ръкописни бележки. Липсва уводна и аналитична част към този материал. Вероятно А. Шаренков е предвиждал да подготви тези части след като се изчистят проблемите около преведените текстове. Може да се заключи, че ръкописът на втория том на „Старинните трактати“ е в начален етап на подготовка. (ЦСВП - фонд А.Ш., а.е. 1)

Работата на Атанас Шаренков като реставратор е свързана преди всичко с реставрацията на икони и на някои от българските културно-исторически паметници. В неговия архив се пазят документи, които ни показват различни детайли от неговата работа. Запазени са различни официални документи – договори, протоколи, писма за възлагане на различни поръчки, отчети и пр. Тези документи основно ни показват периодът на работа по различните поръчки, възложителя, а в някои документи се вижда оценката на Специализираната комисия по реставрация и консервация, която приема работата на Шаренков. В отделни случаи тези документи дават информация за обекта, който трябва да се реставрира или за извършените консервационно-реставрационни дейности.

Най-ранните сведения за работата на А. Шаренков са от 1975 г. В неговия архив е запазено досие за реставрацията на иконата Деисис от 1847 г. от сбирката на Църковно историко-археологически музей (инвентарен № 3911). Към досието има и 22 снимки. (ил. 1) (ЦСВП - фонд Атанас Шаренков, а.е. 9)

Едни от най-интересните документи в архива на А. Шаренков са подробните реставрационни протоколи, за реставрацията на икони от различни музейни сбирки. Всеки протокол съдържа кратка информация за иконата и нейното състояние преди извършените консервационно-реставрационни дейности. В протокола следва подробно описание на консервационно-реставрационните дейности – почистване, дезинфекция и консервиране на дървената основа, почистване на лаковото покритие, укрепване на живописния слой и реконструктивен ретуш на липсващата живопис, при необходимост е премахнат надживописваният слой и са открити оригиналните надписи, нанесено е ново лаково покритие и са стабилизирани дървените основи. Естествено А.

Шаренков при работата си се е съобразил и с индивидуалните проблеми на всяка една от иконите. Към част от тях е запазен и снимков материал, който ни показва състоянието на иконата преди и след реставрацията. Такива подробни досиета са съхранени за реставрацията на икони от Историческия музей в гр. Етрополе, Хасковския исторически музей, Хасковската художествена галерия. (ил. 2, 3, 4, 5, 6; вж. Приложение 1,2) (ЦСВП - фонд Атанас Шаренков, а.е. 2, 3, 6; Минчева 2015а; Минчева 2015 б):

В архива на А. Шаренков е съхранена информация за реставрацията и на икони от сбирката на музея в гр. Дряново. В този случай липсват подробни протоколи за всяка отделна икона, но е запазен протокол със списък на иконите и данни за извършената работа по тях. (Вж. Приложение 3) (ЦСВП - фонд Атанас Шаренков, а.е. 8)

Освен работата по реставрацията на икони А. Шаренков е ръководил различни екипи, които до извършат консервация и реставрация на различни културно-исторически обекти в България. От неговия архив научаваме, че той работи в църквата „Св. Архангел Михаил“ в гр. Хасково, Хаджиангеловата къща в гр. Хасково, църквите в района на Рилския манастир (метоха „Пчелина“, църквата „Покров Богородичен“ към постницата „Св. Лука“, параклис „Св. Йоан Богослов“, църква „Успение Богородично“ към метоха „Пчелина“, параклис „Св. Архангели“, църква „Успение на св. Йоан Рилски“, църквата „Св. Николай Мирилийски“, параклис „Св. св. Симеон и Сава Сръбски“), възрожденските църкви в гр. Пловдив (Къщата на Георгиади, Балабановата къща, Етнографския музей – ил. 9²), Есхи джамия в гр. Ямбол, църквата „Св. Йоан Предтеча“ в гр. Брацигово, църква „Св. Димитър“ в с. Тешево. (ЦСВП - фонд Атанас Шаренков, а.е. 3, 4, 5, 6, 7, 9)

Подробните проучвания, които А. Шаренков прави в областта на техниката и технологията на живописиста стават и част от неговите научни публикации. В архива на изследователя се пазят различни коректури и отпечатащи на негови научни материали. Така например работата му в района на Рилския манастир е обобщена в негова статия, посветена на техниката и технологията на живописиста в метоха „Пчелина“. (ил. 7,8) (Шаренков, Кънчева 1978) В архива се пази и една коректура на статия на А. Шаренков и Н. Ненов, посветена на техниката и технологията на мазилките на стенописите в района на Рилския манастир. Статията е трябвало да излезе през 1986 г. в сп. „Музеи и паметници на културата“, но според запазената рецензия е трябвало да се извършат допълнителни проучвания преди тя да бъде публикувана. При направената проверка се оказа, че тази статия не е публикувана от двамата автори. (ЦСВП - фонд Атанас Шаренков, а.е. 5) Проучванията му върху техниката и технологията на възрожденската живопис е обобщена в неговата дисертация, която излиза през 1992 г. (Шаренков 1992)

² Според една фрагментарно запазена информация за реставрацията на пловдивските възрожденски къщи, в града са реставрирани 30 къщи. За съжаление към тази справка не е запазен списък, кои точно къщи са реставрирани. От справката става ясно, че е обърнато специално внимание на декоративната живопис. (фонд Атанас Шаренков, а.е. 6)

Работата на А. Шаренков като реставратор и изследовател на техниката и технологията на живописата го оформят като един от добрите учени в тази област. Вероятно и това е причината той да бъде включен в началото на 90-те години на ХХ в. в комисията, която да реши как да бъдат продължени консервационно-реставрационните дейности в Боянска църква. В архива на Шаренков се пазят няколко протокола от заседания на тази комисия. Тези документи дават представа за историята на реставрацията на обекта, проблемите, свързани с консервацията на църквата, последните археологически открития (например за съществуването на по-ранен храм и откритието на две погребения на стенописи). Заключение на Комисията е за момента работата в църквата да прекъсне. (ЦСВП - фонд Атанас Шаренков, а.е. 10) Добре е известно, че реставрацията на Боянска църква се забавя още близо две десетилетия и приключва през 2008 г. Църквата е реставрирана от Г. Григоров и В. Цветков.

Представените тук реставрационни документи от архива на А. Шаренков са напълно дигитализирани и могат да бъдат предоставени за работа на специалисти. Този материал представя една богата информация за обектите, в които е работил А. Шаренков. Това показва ценността на архива, който дава полезна информация за състоянието на паметниците на културата преди тяхната реставрация. В запазените документи е съхранена подробна информация за извършените консервационно-реставрационните дейности и допълват историческата памет за тези културно-исторически паметници в България. В архива остана и снимков материал на различни мазилки, соли, детайли от стенописи и дървени основи. Този материал предстои да бъде идентифициран.

Приложение 1:

Икони от Историческия музей, гр. Етрополе, реставрирани през 1987 г.

1. Св. Йоан Кръстител, 1757 г. (ил.7)
2. Св. Димитър и св. Йоан Рилски от средата на ХІХ в. (ил. 8)

Приложение 2³:

Хасковски исторически музей, А. Шаренков работи в периода 1990-1991 г.

1. Св. Николай Чудотворец, от църквата в с. Кралево, втората половина на ХІХ в., размери 105,5x64 см.
2. Възкресение Христово, руска, началото на ХVІІІ в., размери 30,5x26 см.
3. Св. Йоан Предтеча, 1880 г., рисувана от Д. Андонов от Пазарджик, размери 96,5x55 см.
4. Св. Власий, 1860 г., 118x73 см.
5. Св. Богородица с Младенеца, от църквата в с. Филево, от средата на ХІХ в., размери 89,5x60 см.
6. Св. прор. Илия, от църквата в с. Книжовник, втората половина на ХІХ в., размери 107x60,7 см.

³ Двата списъка са съставени по реставрационните протоколи, които се пазят в архива на А. Шаренков. Отделен списък на иконите не е запазен. Към някои от иконите има и Протоколи за извършен химико-технологически анализ, извършен от Н. Ненов.

7. Св. Йоан Предтеча, 1879 г., размери 85x58 см.
8. Св. Неделя, 1883 г., рисувана от зографа Н. Данчов, размери 91,8x38,9
9. Исус Христос Вседържител, 1880 г., рисувана, от Д. Андонов от Пловдив, размери 96,5x55 см.
10. Христос Велик Архирей, от църквата в с. Малък Извор, от първата половина на XIX в., размери 75x48 см.

Хасковска художествена галерия, А. Шаренков работи в периода 1991-1992 г.

1. Вход в Йерусалим, тревненска, средата на XIX в., размери 41,5x35 см., инв. № 19.
 2. Св. св. Константин и Елена, тревненска, средата на XIX в., размери 41,5x56,5 см., инв. № 29.
 3. Рождество Богородично, тревненска, средата на XIX в., размери 41x36,5, инв. № 19
 4. Св. Богородица с Младенеца, тревненска, средата на XIX в., размери 87,5x59 см., инв. № 44.
 5. Св. Йоан Предтеча, южнобългарска⁴, средата на XIX в., размери 87,5x70,5, инв. № 48.
 6. Св. ап. Петър и Павел, южнобългарска, средата на XIX в., размери 109,5x69,5, инв. № 39.
 7. Св. Антоий Велики, южнобългарска, средата на XIX в., размери 83,5x59,5 см., инв. № 23.
 8. Св. Йоан Предтеча, южнобългарска, средата на XIX в., размери 107x80,5 см., инв. № 45.
 9. Св. Богородица с Младенеца, южнобългарска, средата на XIX в., размери 106,5x82 см., инв. № 46.
 10. Св. Йоан Богослов, южнобългарска, средата на XIX в., размери 88,5x60 см., инв. № 47.
 11. Св. Троица, одринска, 1845 г., размери 109,5x69,5 см., инв. № 50.
- Възрожденски къщи в Пловдив, свързани с работата на А. Шаренков, 80-те години на XX в.

Приложение 3⁵:

Икони от градския музей, гр. Дряново, реставрирани от А. Шаренков в периода 1986-1987 г/

1. Исус Христос, XIX в., размери 89x62 см.

⁴ Този термин е използван от А. Шаренков в протоколите за реставрацията на съответните икони.

⁵ В архива е запазена информация за още един втори етап по реставрация на икони от Дряновския музей. Според писмо на Специализираната научна комисия той е трябвало да реставрира още 66 икони от сбирката на музея. Липсва информация дали А. Шаренков продължава тази работа. (фонд А. Шаренков, а.е. 8)

2. Св. Йоан Предтеча, XIX в., размери 89х62 см.
3. Св. Атанасий, XIX в., размери 89х62 см.
4. Св. Никола, XIX в., размери 89х62 см.
5. Св. Йоан Предтеча, XIX в., размери 58х40 см.
6. Възкресение Христово, XIX в., размери 37х26 см.
7. Св. 40 мъченици, XIX в., размери 35х25 см.
8. Успение Богородично, XIX в., размери 35х25 см.
9. Сретение Богородично, XIX в., размери 35х25 см.
10. Св. Харалампи, XIX в., размери 35х25 см.
11. Архангелски събор, XIX в., размери 35х25 см.
12. Св. Никола, XIX в., размери 35х25 см.
13. Разпятие – кръст с изображения, XIX в., размери 100х86 см.
14. Св. Богородица и св. Йоан Богослов, XIX в., размери 63х20 см.
15. Св. Богородица, от венчилката, XIX в., размери 50х28 см.
16. Св. Йоан Богослов, от венчилката, XIX в., размери 50х28 см.
17. Св. Мина, XIX в., размери 42х29 см.
18. Св. Троица, XIX в., размери 34,5х25 см.
19. Св. Богородица с Младенеца, XIX в., размери 101х84 см.
20. Св. Архангел Михаил, XIX в., размери 82х59 см.
21. Св. Никола, XIX в., размери 83х60 см.
22. Св. Йоан Рилски и св. Йоан Предтеча, XIX в., размери 20х15 см.
23. Иисъс Христос, XIX в., размери 20х15 см.
24. Св. Мина, XIX в., размери 20х15 см.
25. Св. Атанасий, XIX в., размери 35х20 см.
26. Архангел Михаил, XIX в., размери 35х25 см.
27. Св. Константин и Елена, XIX в., размери 35х25 см.
28. Св. Николай, XIX в., размери 20х26 см.
29. Христос Вседържител, XIX в., размери 20х26 см.
30. Три светители, XIX в., размери 35х25 см.
31. Св. Илия, XIX в., размери 35х25 см.
32. Въздвижение на честния кръст, XIX в., размери 35х25 см.
33. Три светители, XIX в., размери 23х18 см.
34. Св. Богородица със светици, триптих, XIX в., размери 41х29 см.
35. Св. Кирил, XIX в., размери 20х27 см.
36. Св. Димитър, XIX в., размери 37х26,5 см.
37. Св. Неделя, XIX в., размери 35х25 см.
38. Обрезание Христово, XIX в., размери 35х26 см.
39. Св. Богородица със светици, XIX в., размери 35х41 см.
40. Преображение Христово, XIX в., размери 35х25 см.

Библиография**Документи:**

ЦСВП - фонд Атанас Шаренков: а.е. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10

Литература:

- Минчева 2015а** = К. Минчева. Материали за Тревненската художествена школа в архива на Атанас Шаренков. – В: *Известия на специализирания музей за резбарско и зографско изкуство – Трявна. Трявна и тревненци в националната история и култура*. т: 4, 2015, 350-371.
- Минчева 2015б** = К. Минчева. *Реставрация на икони от Художествената галерия и Историческия музей в гр. Хасково (реставрационни досиета от архива на Атанас Шаренков)*. Семинар за завършването на първи етап на проект към Фонд „Научни изследвания“, № К02/2014. София, 2015.
- Шаренков, Кънчева 1978** = А. Шаренков, Марина Кънчева. Технология и техника на стенописите в черквата на метоха „Пчелино“ край Рилския манастир. – В: *сп. „Консервация и реставрация“*, кн. 2, 1978, 59- 65.
- Шаренков 1988** = А. Шаренков. *Старинни трактати по технология и техника на живописата. Том първи. Книга Първа – 1 в. пр.н.е.-12 в.* Спфия, 1988.
- Шаренков 1992** = А. Шаренков. *Технология и техника на възрожденската живопис. Възрожденската икона.* София, 1992.
- Шаренков 1994** = А. Шаренков. *Старинни трактати по технология и техника на живописата. Том първи. Книга Втора – 12-15 в.* София, 1994 г.

ил. 1. Икона Дейсис, 1847 г., от сбирката на Църковно историко-археологически музей

ил. 2. Икона Св. Йоан Кръстител с житийни сцени,
1757 г., Исторически музей, гр. Етрополе

ил. 3. Икона Св. Димитър и Св. Йоан Рилски,
средата на XIX в., Исторически музей, гр. Етрополе

ил. 4. Икона на св. Йоан Предтеча от
сбирката на Хасковския
исторически музей, 1879 г.
(преди реставрацията)

ил. 5. Икона на св. Йоан Предтеча от
сбирката на Хасковския
исторически музей, 1879 г.
(след реставрацията)

ил.6 Икона на св. Антоний Велики от сбирката на Хасковската художествена галерия, южнобългарска, средата на XIX в.

ил. 7. Детайл от ктиторската композиция, метох „Пчелина“, 1834 г.

ил. 8 Св. Йоан Рилски, метох „Пчелина“, 1834 г.

ил. 9. Етнографски музей, гр. Пловдив (преди реставрацията)